

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ НАУК**

ЛОГІКА КОРОТКИЙ СЛОВНИК

**для студентів
всіх форм навчання**

**Біла Церква
2022**

УДК 161/.162(03)
ББК 87.4
Л69

**Розглянуто та затверджено
методичною радою
соціально-гуманітарного факультету
Білоцерківського національного
аграрного університету
(Протокол № __ від __.__.2022 р.)**

Укладачі: **Ярмола О. В.
Грек І.М.**

Рецензент: Н. Пасічник, кандидат історичних наук, Білоцерківського інституту економіки та управління

Логіка. Короткий словник для студентів усіх форм навчання / уклад. О. В. Ярмола, І. М. Грек. - Біла Церква: БНАУ, 2022. – 38 с.

© БНАУ, 2022

ПЕРЕДМОВА

Успішність праці кожного фахівця залежить як від володіння професійними знаннями, так і від уміння логічно мислити, від уміння відшукати правильні шляхи до істини. Давньогрецький філософ Геракліт підкреслював, що багато знати, ще не означає бути мудрим. Мудрість – це не просто широкі й глибокі знання, це перш за все вміння міркувати, робити правильні висновки.

Цей словник спрямований на те, щоб допомогти студентам оволодіти логічними термінами, основними поняттями, без яких неможливий розвиток логічної культури.

Словник розрахований на використання у навчальному процесі поряд із підручниками та іншою навчально-методичною літературою.

-А-

АБСОЛЮТНЕ (лат. *absolutes* – безумовний) – безумовне, безвідносне, незалежне.

АБСТРАКТНЕ ПОНЯТТЯ – поняття, в якому відображено не даний предмет, а якась властивість предметів (напр., «мужність», «прозорість» та ін.), відношення між ними. Абстрактні поняття бувають одиничні і загальні.

АБСТРАКЦІЯ (лат. *abstractio* – відтягнення, відвертання, віддалення) – процес і результат мисленого відокремлення і виділення в самостійні об'єкти окремих властивостей і відношень певних предметів пізнання.

АБСУРД (лат. *absurdus* – немілозвучний, безглуздий) – безглуздя, нісенітниця. В логіці під абсурдом розуміється протиріччя у висловлюванні.

АКСІОЛОГІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ – характеристика об'єкта з точки зору певної системи цінностей.

АКСІОМА – вихідне положення якоїсь теорії, яке приймається без доведення.

АЛГЕБРА БУЛЯ – історично перший розділ математичної логіки, який був розроблений ірландським логіком і математиком Дж. Булем в середині XIX ст.

АЛГОРИТМ – набір правил, який дозволяє механічно вирішувати будь-яку конкретну задачу з деякого класу однотипних задач.

АЛОГІЗМ – міркування, яке порушує закони логіки.

АЛЬТЕРНАТИВА (лат. *alter* – один з двох) – кожен з членів строгої *диз'юнкції*, яка виражає дві або більше можливостей, що виключають одна одну.

АМФІБОЛІЯ – логічна помилка, яка ґрунтується на двозначності висловлювань.

АНАЛІЗ І СІНТЕЗ. Аналіз – поділ об'єкта на складові частини. Синтез – поєднання частин об'єкта, отриманих в результаті аналізу, в ціле.

АНАЛО́ГІЯ – схожість між предметами, явищами. Міркування, в якому на підставі подібності двох об'єктів за якоюсь однією ознакою робиться висновок про їх подібність і за іншою ознакою.

АНТЕЦЕДЕНТ І КОНСЕКВЕНТ (лат. *antecedens* – попередня обставина; *consequens* – наслідок, висновок) – члени імплікації. Антецедент стоїть перед знаком імплікації, консеквент – після нього.

АНТИНО́МІЯ – суперечність між двома твердженнями, кожне з яких однаковою мірою логічно доведене в даній системі.

АНТИТЕ́ЗА – судження, що суперечить тезі.

АПО́РІЯ – важка для розв'язання проблема, яка пов'язана із протиріччям між даними досвіду та їх мисленим аналізом.

АРГУМЕНТ (лат. *argumentum*) – судження (або сукупність взаємопов'язаних суджень), за допомогою якого обґрунтовується істинність якогось іншого судження (чи теорії).

АРГУМЕНТА́ЦІЯ (лат. *argumentatio* – наведення аргументів) – наведення доводів або *аргументів* для обґрунтування якогось твердження; сукупність доводів.

-Б-

БАГАТОЗНАЧНА ЛОГІКА – сукупність логічних теорій, в яких висловлюванням приписують більш ніж два значення істинності.

БЕЗКОНЕЧНА ІНДУКЦІЯ – повна *індукція*, в якій висновок стосується безконечного класу об'єктів.

-В-

ВЕРИФІКАЦІЯ – процедура встановлення істинності наукових тверджень шляхом їх емпіричної перевірки.

ВІВЕДЕННЯ – процес міркування, результатом якого є нові знання, одержані на основі здобутих раніше.

ВІВІД – логічна побудова, яка виникає внаслідок застосування відповідних правил для впорядкування певної сукупності *суджень* так, що це перетворює її на послідовний ланцюг взаємопов'язаних тверджень.

ВИД І РІД (у логіці) – категорії, які виражають відношення між класами (обсягами понять). Вид – клас предметів, який входить до

складу ширшого класу предметів, що називається родом. Рід – клас предметів, до складу якого входять інші класи предметів, що є видами цього роду.

ВІЗНАЧЕННЯ ВЕРБА́ЛЬНЕ – визначення, для формулювання якого достатньо аналізу знакової інформації.

ВІЗНАЧЕННЯ ГЕНЕТИ́ЧНЕ – визначення, яке характеризує об'єкт через спосіб його побудови чи через правила оперування ним.

ВІЗНАЧЕННЯ КЛАСИ́ЧНЕ – визначення поняття через найближчий рід і видуవు відмінність.

ВІЗНАЧЕННЯ ПОНЯ́ТТЯ (ДЕФІНІ́ЦІЯ) (лат. *definitio*) – логічна операція, за допомогою якої об'єкт відрізняють від інших об'єктів, встановлюючи його специфічні і типові ознаки. Те, що визначається, називається *definiendum*, а те, за допомогою чого визначається – *definiens*.

ВИСЛÓВЛЮВАННЯ – граматично правильне розповідне речення.

ВИСЛÓВЛЮВАННЯ ДЕСКРИПТÍВНЕ (висловлювання описове) – висловлювання, головною функцією якого є описання дійсності.

ВИСЛÓВЛЮВАННЯ КАТЕГОРÍЧНЕ – висловлювання, в якому щось стверджується чи заперчується без обмеження будь-якими умовами.

ВÍСНОВОК – судження, яке виведене логічним шляхом з вихідних *засновків* і містить нове знання.

ВÍРА – позиція розуму, який приймає деякі положення, що не можуть бути доведені.

ВЛАСТÍВÍСТЬ – характеристика, що притаманна предметам, явищам та процесам, яка дозволяє відрізнити і ототожнювати їх.

-Г-

ГЕРМЕНÉВТИКА – мистецтво тлумачення, перекладу літературних текстів; специфічний метод гуманітарних наук.

ГІПОТÉЗА – форма наукового знання, головним завданням якого є попереднє пояснення сутності предметів та явищ, яке потребує подальшого доведення.

ГІПОТÉТИКО-ДЕДУКТІВНИЙ МÉТОД – метод наукового дослідження, який полягає у висуванні *гіпотез* про причини досліджуваних явищ і виведенні *висновків* з цих гіпотез шляхом *дедукції*.

ГОМОМОРФІЗМ, ІЗОМОРФІЗМ. Гомоморфізм – часткова тотожність структур систем об'єктів. Ізоморфізм – повна тотожність структур систем об'єктів.

-Д-

ДВОЗНАЧНА ЛОГІКА – система логіки, яка базується на використанні *закону виключеного третього*. Протилежними двозначній логіці є системи багатозначної логіки.

ДЕДУКЦІЯ – перехід в процесі пізнання від загального до окремого; одна з форм умовиводу, при якій на основі загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних з необхідністю виводиться нове істинне положення.

ДЕНОТА́Т І КОНЦЕ́ПТ (лат. *denotatio* – позначення, *conceptio* – поняття) – в логічній семантиці екстенційне та інтенційне значення знака. Денотат – об’єкт, який позначається знаком (ім’ям). Концепт – смисл знака (імені).

ДЕОНТІ́ЧНА ЛО́ГІКА – розділ модальної логіки, що вивчає нормативні висловлювання, які містять поняття типу: «обов’язково», «дозволено», «заборонено».

ДЕОНТІ́ЧНА МОДА́ЛЬНІСТЬ – характеристика практичної дії з точки зору певної системи норм.

ДИЗ’Ю́НКЦІЯ (лат. *disjunction* – роз’єднання, розрізнення) – логічна операція, внаслідок якої з двох висловлювань – p та q – утворюють нове висловлювання « p або q ».

ДИЛЕ́МА – розділювальне судження з двома альтернативами.

ДИСКУРСІ́ВНИЙ – розсудковий, логічний, опосередкований, обґрунтований попередніми судженнями, протилежний інтуїтивному, чуттєвому.

ДИСКУ́СІЯ (лат. *discussio*, від *discutio* – розглядаю, досліджую) – обговорення питання компетентними особами з метою досягнення взаємоприйняттого рішення.

ДИХОТОМІ́Я, дихотомічний поділ – поділ поняття на дві частини, при якому діє правило взаємного виключення членів поділу і правило розмірності, за яким обсяг суми членів поділу повинен дорівнювати обсягові діленого поняття.

ДОВЕ́ДЕННЯ – логічна форма встановлення істинності висловлювання на основі знань, істинність яких безсумнівна. В доведенні розрізняють *тезу* – судження, істинність якого треба довести; *аргументи* – судження, за допомогою яких доводять істинність тези; *демонстрацію* – спосіб логічного виведення тези з аргументів. Доведення поділяють на *прямі* і *непрямі*.

ДО́ВІД – те саме, що й *аргумент*.

-Е-

ЕВРІ́СТИКА – наука про творчу діяльність; сукупність прийомів і методів, які спрощують розв’язання пізнавальних, конструктивних, практичних задач.

ЕКВІВАЛЕНЦІЯ – логічна операція, яка полягає у використанні зв'язки типу «якщо і тільки якщо» у змістових логічних виведеннях і природній мові.

ЕКЛІКТІКА – механічне поєднання в одному вченні різнорідних, внутрішньо не пов'язаних, часто несумісних поглядів, ідей.

ЕРІСТИКА – мистецтво ведення спору.

-3-

ЗАКОН ВІКЛЮЧЕНОГО ТРЕТЬОГО – один з основних законів *формальної логіки*, який формулюється наступним чином: з двох суперечливих суджень про одне і те саме – одне обов'язково істинне, друге хибне; третього бути не може.

ЗАКОН ДОСТАТНЬОЇ ПІДСТАВИ – один з основних законів *формальної логіки*, згідно з яким будь-яка думка може бути визнана істиною лише тоді, коли вона обґрунтована, коли впевненість в її істинності має достатню підставу.

ЗАКОН НЕСУПЕРЄЧЛИВОСТІ – один з чотирьох основних законів *формальної логіки*, відповідно до якого висловлювання в

одному і тому ж процесі міркування не може бути одночасно істинним і хибним.

ЗАКОН ТОТОЖНОСТІ (лат. *lex identitatis*) – один з основних законів *формальної логіки*, який вимагає при користуванні поняттями в процесі мислення дбати про їхню точність, недвозначність, забороняє одне поняття підміняти іншим. Формулюється так: думка про предмет у процесі міркування повинна бути тотожною самій собі.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ – логічна операція, в результаті якої з даного висловлювання (*A*) виникає нове висловлювання (*не A*), яке називають запереченням вихідного.

ЗАПИТАННЯ – речення, яке виражає недостатність інформації про деякий об'єкт, має специфічну форму і вимагає відповіді, пояснення.

ЗАСНОВОК – судження, яке є підставою для *висновку* і необхідною частиною будь-якого *умовиводу*.

ЗВ'ЯЗКА – в традиційній логіці елемент простого судження, який поєднує *суб'єкт* і *предикат*.

ЗНАК – матеріальний предмет, який відтворює властивості і відношення деякого іншого предмету.

ЗНАННЯ – результат процесу пізнання.

ЗНАЧЕННЯ – зміст, що пов'язується з тим чи іншим виразом (словом, реченням, *знаком*) якоїсь мови.

-І-

ІДЕАЛІЗАЦІЯ – один із видів *абстрагування*, в результаті якого утворюються поняття ідеалізованих об'єктів (напр., «абсолютно чорне тіло», «абсолютно тверде тіло», «ідеальний газ», «геометрична лінія», «матеріальна точка» та ін.).

ІМ'Я – вираз мови, який позначає предмет, клас предметів, властивості, відношення.

ІМПЛІКАЦІЯ – логічна операція, яка з двох висловлювань p та q утворює умовне висловлювання «якщо p , то q ». В імплікативному висловлюванні розрізняють *антецедент* – висловлювання, яке слідує за словом «якщо», і *консеквент* – висловлювання, яке слідує за словом «то».

ІНДУКТИВНА ЛОГІКА – розділ логіки, в якому досліджуються *умовиводи*, в яких думка розвивається від знання одиничного до знання загального.

ІНДУКТИВНЕ ВІЗНАЧЕННЯ – визначення, яке дозволяє з деяких вихідних об'єктів теорії за допомогою певних операцій будувати нові об'єкти теорії.

ІНДУКЦІЯ – форма *умовиводу*, в якому на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне. Розрізняють *повну* і *неповну індукцію*.

ІНДУКЦІЯ ЕЛІМІНАТИВНА – неповна індукція, яка спрямована на виключення (елімінацію) випадкових узагальнень.

ІНДУКЦІЯ ЕНУМЕРАТИВНА – неповна індукція через просте перерахування.

ІНДУКЦІЯ МАТЕМАТИЧНА – засіб доведення загальних положень в математиці та інших дедуктивних науках.

ІНДУКЦІЯ НАУКОВА – див. *Наукова індукція*.

ІНДУКЦІЯ НЕПОВНА – див. *Неповна індукція*.

ІНДУ́КЦІЯ ПÓВНА – див. *Повна індукція*.

ІНДУ́КЦІЯ ПОПУЛґ́РНА – див. *Популярна індукція*.

ІНТЕРПРЕТА́ЦІЯ – тлумачення, розкриття змісту чогось.

ІНТЕРСУБ’ЄКТІ́ВНИЙ – міжособистісний, спільний, на протигагу особистісному, індивідуальному.

ІНТУЇ́ЦІЯ – здатність безпосереднього пізнання, осягнення істини, на відміну від опосередкованого, дискурсивного характеру логічного мислення.

ІНФОРМА́ТИКА – комплексна науково-технічна дисципліна, яка вивчає процеси і системи отримання, зберігання, перетворення, розповсюдження і використання інформації.

ІРРАЦІОНА́ЛЬНЕ – те, що знаходиться за межами розуму, суперечить логіці.

Ї́СТИНА – відповідність знань дійсності.

-К-

КАТЕГО́РІЇ – найбільш загальні, фундаментальні поняття, які відображують найбільш суттєві, закономірні зв'язки і відношення об'єктів реальної дійсності та пізнання.

КЛАСИФІКА́ЦІЯ (від лат. *classis* – розряд, група і *facio* роблю) – логічна операція *поділу обсягу понять*, яка полягає в поділі предметів на класи на основі їхніх спільних ознак. Класифікація буває природною і штучною.

КО́ЛО В ДОВЕ́ДЕННІ (лат. *circulus in demonstrando*) – логічна помилка в доведенні, яка полягає в тому, що як аргумент доведення певного твердження (*тези*) використовують те саме, ще не доведене твердження.

КО́ЛО У ВИ́ЗНАЧЕННІ (лат. *circulus in definiendo*) – логічна помилка у визначенні понять, коли визначення повторює в іншій формі раніше сказане. Визначення, які містять в собі коло, називають тавтологічними.

КОН'Ю́НКЦІЯ (лат. *conjunctio* – зв'язок, об'єднання)– логічна операція, в якій два чи більше висловлювань об'єднуються в нове складне висловлювання за допомогою сполучника «і».

КОНВЕ́НЦІЯ (лат. *conventio* – договір) – договір, угода.

КОНКРЕТНЕ ПОНЯТТЯ – поняття, яке відображає окремий предмет або клас предметів.

КОННОТА́ЦІЯ (лат. *connotatio* – додаткове значення) – додаткові риси, відтінки, які супроводжують основний зміст поняття, судження.

КОНТЕ́КСТ (лат. *contextus* – з'єднання, зв'язок) – відносно завершений за смыслом уривок тексту, в межах якого найбільш точно виявляється смисл і значення окремого слова, фрази, сукупності фраз.

-Л-

«ЛЕ́ЗО О́ККАМА» – принцип, сформульований англійським філософом В. Оккамом (бл. 1285 – 1349), який вимагає усунення з науки всіх понять, які не є інтуїтивно очевидними і не піддаються перевірці досвідом: «Сутності не слід примножувати без необхідності» (або «те, що можна пояснити за допомогою меншого, не потрібно виражати за допомогою більшого»).

ЛЕ́МА – 1) в математиці – допоміжна теорема, яка використовується в процесі обґрунтування істинності іншої теореми; 2) в логіці – умовно-розділювальний умовивід (лематичний силогізм).

ЛО́ГІКА – наука про закони і форми правильного мислення.

ЛО́ГІКА ВИСЛÓВЛЮВА́НЬ – розділ логіки, який вивчає властивості складних висловлювань, побудованих з простих за допомогою логічних зв'язок «і», «або», «ні» і «якщо, ... то...».

ЛО́ГІКА ВІДНО́ШЕНЬ – розділ логіки, який досліджує властивості висловлювань про відношення між об'єктами різноманітної природи.

ЛО́ГІКА ІМОВІ́РНОСТЕЙ – логіка, яка досліджує висловлювання, які набувають не тільки значень «істинне» та «хибне», а й безліч ступенів істинності, що є проміжними між «істинним» та «хибним» («більш істинне», «менш істинне», «імовірно істинне» тощо).

ЛО́ГІКА КВА́НТОВОЇ МЕХА́НІКИ – логічна теорія, яка описує логічні зв'язки висловлювань про об'єкти, що досліджуються квантовою механікою.

ЛО́ГІКА КЛАСІ́ЧНА – розділ *сучасної (математичної, символічної) логіки*, який включає класичну логіку висловлювань і класичну логіку предикатів.

ЛОГІКА НЕКЛАСИЧНА – сукупність логічних теорій, які виникли як опозиція до *логіки класичної*: модальна логіка, логіка квантової механіки та ін.

ЛОГІКА ПРЕДИКАТІВ – розділ *сучасної (математичної, символічної) логіки*, в якому враховується суб'єктно-предикативна структура висловлювання. Уявляє собою розширений варіант *логіки висловлювань*.

ЛОГІКА ЧАСУ – сукупність логічних теорій, що формалізують міркування, для яких істотною є залежність істинних значень речень від часу, коли їх висловлено.

ЛОГІЦИЗМ – концепція, що зводить математику до логіки.

ЛОГІЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ – відповідність законам і правилам *формальної логіки*.

ЛОГІЧНА ПРАГМАТИКА - розділ *семіотики*, в якому досліджуються використання мовних висловлювань та відношення мови до її носіїв.

ЛОГІЧНА СЕМАНТИКА – розділ логіки, в якому досліджуються відношення мови та її висловів до об'єктів, які вони позначають та значення, що вони виражають.

ЛОГІЧНА СИМВÓЛКА – сукупність знаків, якими позначають логічні операції, структуру форм мислення тощо.

ЛОГІЧНА ФÓРМА – спосіб зв'язку змістовних частин міркування.

ЛОГІЧНЕ ПРОТИРІЧЧЯ – два висловлювання, з яких одне є запереченням іншого.

ЛОГІЧНИЙ АНА́ЛІЗ – використання засобів *математичної логіки* для обговорення і розв'язання філософських і методологічних проблем.

ЛОГІЧНИЙ СІНТАКСИС – розділ *семіотики*, в якому досліджуються формальні властивості знакових систем.

ЛОГІЧНІ ЗАКÓНИ – закони людського мислення. Їх порушення призводить до логічних помилок. Основними формально логічними законами є: *Закон несуперечливості*, *Закон тотожності*, *Закон виключеного третього* та *Закон достатньої підстави*.

ЛОГІЧНІ ОПЕРА́ЦІЇ – в формальній логіці дії над виразами, результатом яких є нові вирази.

ЛОГІЧНІ ПОМИЛКІ – помилки в міркуваннях, які виникають в наслідок порушення законів та правил логічного мислення.

-М-

МАТЕМАТИЧНА ЛОГІКА – одна з назв сучасної *формальної логіки*, яка в др. пол. XIX ст. – на поч. XX ст. прийшла на зміну *традиційній логіці*.

МЕТАЛОГІКА – розділ логіки, який вивчає побудову і властивості формальних логічних теорій за допомогою математичних методів. Включає в себе три частини: *логічний синтаксис*, *логічну семантику* і *логічну прагматику*.

МЕТАМОВА – мова, за допомогою якої досліджують іншу штучну чи природну мову.

МЕТАТЕОРІЯ – теорія, яка вивчає мову, структуру і властивості деякої іншої теорії.

МЕТАФОРА – перенесення властивостей одного об'єкта на інший за принципом їх подібності в якомусь відношенні або, навпаки, контрасту.

МЕТОД – сукупність прийомів пізнавальної та практичної діяльності, які спрямовані на досягнення певного результату.

МІРКУВАННЯ – ланцюг умовиводів, викладених у логічно послідовній формі.

МОВА – знакова система, яка використовується для комунікації і пізнання. Прийнято виділяти *природні* та *штучні* мови.

МОДАЛЬНА ЛОГІКА – розділ некласичної логіки, в якому вивчають відношення «необхідності», «дійсності», «можливості», «випадковості» тощо, які називають модульностями, та їхні заперечення.

МОДАЛЬНІСТЬ – характеристика судження з тої чи іншої точки зору.

МОДЕЛЮВАННЯ – сукупність методів побудови моделей і вивчення на них відповідних об'єктів (оригіналів).

МОДЕЛЬ – в широкому розумінні: будь-який мислений або знаковий образ об'єкта моделювання (оригінала).

МО́ДУС (лат. *modus* – міра, спосіб, образ, вид) – в логіці: різновид деякої загальної форми міркування.

-Н-

НАУКО́ВА ІНДУ́КЦІЯ – умовивід, в якому загальний висновок про всі предмети якогось класу робиться на підставі знання необхідних ознак і необхідного зв'язку частини предметів цього класу.

НЕПÓВНА ІНДУ́КЦІЯ – форма умовиводу в якому на підставі того, що деякі елементи (дуже великого чи безконечного) класу мають певні властивості, роблять висновок, що всі елементи даного класу мають ці властивості.

НЕПРЯМÉ ДОВÉДЕННЯ – доведення, в якому істинність судження (*тези*) відбувається шляхом встановлення хибності протилежного їй припущення (*антитези*).

НЕТО́ЧНІСТЬ – характеристика використання *терміну* (*поняття*), яке позначає недостатньо визначений або не чітко окреслений клас об'єктів.

НЕЯ́СНІСТЬ – характеристика використання *терміну* (*поняття*) з недостатньо визначеним, розпливчастим смислом.

-О-

ОБ'ЄКТІВНІСТЬ – незалежність від людської свідомості.

ОБ'ЄКТНА (ПРЕДМЕТНА) МОВА – мова, висловлювання якої, на відміну від *метамови*, стосуються певних об'єктів, їх властивостей і відношень.

ОБМЕЖЕННЯ ПОНЯТТЯ – логічна операція, яка дозволяє з понять більшого об'єму отримувати поняття меншого об'єму.

ОБСЯГ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ – найважливіші характеристики поняття. Обсягом поняття називають клас предметів, кожний з яких має ознаки, зафіксовані в цьому понятті. Зміст поняття – сукупність ознак, що характеризують кожний з предметів обсягу поняття.

ОМОНІМІЯ – вираз мови (слово або словосполучення), яке має декілька значень, не пов'язаних між собою семантично.

ОПИС – визначення об'єктів пізнання через перерахування їх характерних ознак або властивостей.

-П-

ПАРАДІГМА – сукупність теоретичних і методологічних положень, які прийняті науковим співтовариством на певному етапі розвитку науки і використовуються в якості зразка, моделі, стандарту для наукового дослідження.

ПАРАДÓКС – формально-логічна суперечність, яка за певних умов виникає в процесі логічного міркування.

ПАРАЛОГІЗМ – ненавмисна логічна помилка в міркуванні, яка пов'язана з порушенням законів і правил логіки. Паралогізм слід відрізняти від свідомого порушення правил логіки – *софізму*.

ПІДМІНА ТЕЗИ (лат. *ignoratio elenchi*) – логічна помилка в доведенні, яка полягає в тому, що почавши доводити деяку *тезу*, поступово, у процесі доведення, переходять до доведення іншої тези (схожої з попередньою).

ПÓВНА ІНДУКЦІЯ – форма умовиводу в якому на підставі того, що кожний елемент якогось класу має певні властивості, робиться висновок, що всі елементи даного класу мають ці властивості.

ПÓДІЛ ÓБСЯГУ ПОНЯТТЯ – логічна операція, за допомогою якої обсяг родового поняття поділяється на видові поняття.

ПОЛÉМКА – різновид спору, характерною ознакою якого є спрямованість опонентів на ствердження своєї точки зору.

ПОНЯ́ТТЯ – думка, яка фіксує ознаки відображених в ній предметів і явищ і дозволяє відрізнити ці предмети і явища від інших.

ПОПУЛЯ́РНА ІНДУ́КЦІЯ – неповна індукція, яка спирається на формальне обґрунтування узагальнення, яке отримують в результаті її застосування. Висновки, які отримують в результаті її застосування, часто бувають поспішними та хибними.

ПОСТУЛА́Т – вихідне положення, твердження, яке при побудові наукової теорії приймається без доведення.

ПОЯ́СНЕННЯ – розкриття сутності предметів і явищ об'єктивного світу шляхом з'ясування причин виникнення та існування явищ, виявлення законів їх розвитку.

ПРЕДИКА́Т (лат. *praedicatum* – сказане) – в традиційній логіці один з двох термінів *судження*, той, в якому щось говориться про предмет мови (*суб'єкт*).

ПРИРО́ДНА КЛАСИФІКА́ЦІЯ – поділ предметів на класи за істотними ознаками.

ПРОБЛÉМА – складне теоретичне або практичне завдання, що потребує розв’язання; питання або комплекс питань, що виникає в процесі пізнання.

-Р-

РЕФЕРÉНТ (лат. *refero* – називати, позначати) – об’єкт, який позначається деяким ім’ям, те ж, що *денотат*.

РÉЧЕННЯ – поєднання слів, яке має самостійний смисл, тобто виражає завершену думку.

-С-

СЕМÁНТИКА – розділ мовознавства, що вивчає значення слів та виразів і зміну цих значень.

СЕМІО́ТИКА – наука про різні системи знаків, які використовуються для передачі інформації.

СИЛОГÍЗМ – дедуктивний *умовивід*, в якому з двох суджень, що називаються *засновками*, одержують зумовлене ними третє судження – *висновок*.

СІМВОЛ – умовне позначення якогось предмету чи явища. З точки зору наявності власного змісту, символ займає середнє положення між *знаком* і *моделлю*.

СИМВОЛІЧНА ЛОГІКА – одна з назв сучасного етапу розвитку *формальної логіки* (*математичної логіки*).

СІНТАКСИС – розділ семіотики, який досліджує структурні властивості систем знаків, правила їх формування і перетворення, безвідносно до смислу знаків.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД – напрямок в методології наукового пізнання, в основі якого знаходиться розуміння об'єктів як систем.

СКЛАДНІ ВИСЛЮВАННЯ – висловлювання, яке отримують за допомогою логічних зв'язок із простих висловлювань.

СМИСЛ – одна з ознак поняття, що характеризує його зміст. В математичній логіці – *концепт*.

СОРІТ – вид складного *силогізму*, в якому подається тільки останній *висновок*, що проводиться через ряд *засновок*; інші, проміжні висновки не висловлюються, а лише мають на увазі.

СОФІЗМ – міркування, яке здається вірним, але містить в собі приховану логічну помилку і свідомо використовується для надання видимої істинності хибному твердженню.

СПРОСТУВАННЯ – доведення хибності або сумнівності якогось положення.

СÚДЖЕННЯ – думка, в якій щось стверджується чи заперчується, і яка може бути істиною чи хибною.

СУЧАСНА ЛОГІКА – ім'я для позначення сучасного етапу в розвитку (формальної) логіки, який почався в кінці XIX – на початку XX ст. Для позначення цього етапу іноді використовують також терміни: математична логіка, символічна логіка.

-Т-

ТАВТОЛОГІЯ – різновид логічної помилки, яка полягає в тому, що у визначенні повторюється раніше сказане.

ТЕЗА – елемент доведення, істинність якого має бути встановлена.

ТЕОРÉМА – положення або твердження, істинність якого встановлюють за допомогою доведення, заснованого на *аксіомах* чи доведених раніше положеннях.

ТЕО́РІЯ – найвища форма організації наукового знання.

ТÉРМІН – слово чи словосполучення, яке виражає спеціальне наукове поняття і відрізняється однозначністю.

ТРАДИЦІЙНА ЛО́ГІКА – перший етап розвитку логіки, який почався в IV ст. до н. е. і завершився в кінці XIX – на початку XX ст. з формуванням *сучасної логіки*.

-У-

УЗАГÁЛЬНЕННЯ – операція мислення, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального.

УМОВІВІД – спосіб логічного зв'язку висловлювань, за допомогою якого з наявних положень (*засновоків*) одержують нове положення (*висновок*).

-Ф-

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ – процедура встановлення хибності гіпотези чи теорії шляхом її емпіричної перевірки.

ФОРМАЛІЗАЦІЯ – метод подання змістової теорії як числення. Формалізація полягає у заміні всіх змістових термінів символами, а всіх змістових тверджень – відповідними їм послідовностями символів або формулами.

ФОРМАЛЬНА ЛОГІКА – наука, яка вивчає форми мислення (*поняття, судження, умовиводи*) та структури наукового знання з погляду законів виведення істинних наслідків. Її основоположником вважається Арістотель. Прийнято виділяти етапи розвитку формальної логіки: *традиційна логіка і сучасна логіка*.

ФОРМУЛА – відтворення зв'язків і відношень між об'єктами за допомогою *знаків (символів)*.

-Ч-

ЧІСЛЕННЯ – побудований на чітких правилах формальний апарат оперування із знаннями певного виду, який дозволяє дати точний опис деякого класу задач та алгоритм їх розв’язання.

-Ш-

ШТУЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ – систематизація предметів за неістотними ознаками, яка є зручною для даної конкретної мети.

«ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» – образна назва галузі досліджень, мета яких – конструювання технічних систем, що здатні виконувати дії, які потребують переробки смислової інформації, і вирішувати задачі, які раніше вважалися прерогативою людського мозку.

-Я-

ЯСНІСТЬ – характеристика *терміна (поняття)* з точки зору визначеності, чіткості його смислу.

ПІДРУЧНИКИ:

Бандурка, О. М. Юридична логіка : підручник / О.М. Бандурка, О.В. Тягло; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - 2-ге вид., переробл. і допов. - Харків : Золота миля, 2017. - 215 с.

Гладунський В. Н. Логіка: для студентів економічних спеціальностей: Навчальний посібник. – Львів: Афіша, 2002. – 359 с.

Жеребкін В. Є. Логіка: Підручник / 5-е вид., стереотип. – К.: Знання, 2002. – 255 с.

Жоль К. К. Методы научного познания и логика (для юристов): Учебное пособие. – К.: Атика, 2001. – 288 с.с.

Конверський А. Є. Логіка. Підручник для студентів юридичних факультетів – К., 2020 - 424 с.

Юридична логіка: підручник / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 248 с.

**Ярмола Олександр Володимирович
Грек Ірина Миколаївна**

**ЛОГІКА
КОРОТКИЙ СЛОВНИК**

**для студентів
всіх форм навчання**